

อ.ขวัญจิรา โพธิ์ทอง

(อ.เคັก)

วิชาภาษาไทย

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

มหาเวสสันดรชาดก
กัณฑ์มัทรี

ผู้แต่ง

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

- เกิดในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ
- หน้าที่การงาน
 - หลวงสรวิชิต (พระเจ้าตาก)
 - นายด่านเมืองอุทัยธานี (ร. ๑)
 - พระยาพิพัฒน์โกษา (ร. ๑)
 - เจ้าพระยาพระคลังเสนาบดีจตุสดมภ์กรมท่า (ร. ๑)
- ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๘ (ร. ๑)

ผู้แต่ง

- ผลงานการประพันธ์

อิเหนาคำฉันท์

ลิลิตเพชรมงกุฏ

บทมโหรีเรื่องกาเกี

กรุงธนบุรี

สามก๊ก

ราชาธิราช

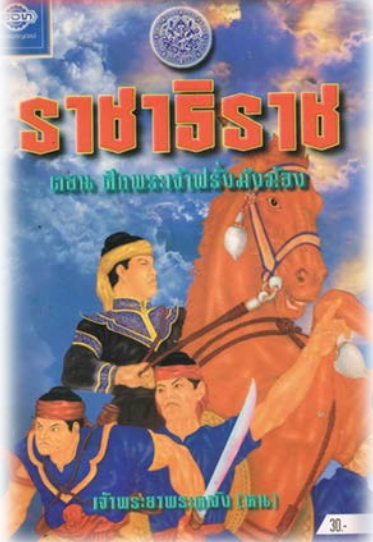
ลิลิตพยุยาตราเพชรพวง

ลิลิตศรีวิชัยชาดก

ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมาร

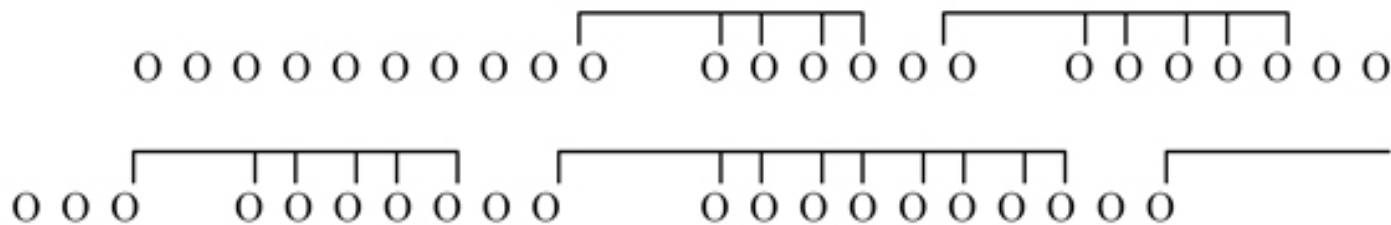
และกัณฑ์มัทรี

ร. ๑

ลักษณะคำประพันธ์

แต่งเป็นร่ายยาว วิธีแต่งยกคาถาบาลีขึ้นเป็นหลัก แล้วแปลแต่ง
เป็นภาษาไทยด้วยร่ายยาว

ตัวอย่าง

โพธิสตฺโต สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ อันสร้างสมดังสัปรมัตถบารมี เมื่อจะรับวโร
รัตนเรืองศรีแปดประการ แด่สำนักนิท้าวมัทธวานเทเวศร์ ก็ทูลแก้ท้าวสหสเนตรฉะนี้

กาพย์มหาชาติ สักรบรรพ

จุดประสงค์ในการแต่ง

เพื่อจะนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาสอนประชาชน

ที่มาของเรื่อง

“ชาดก” (เป็นคำในภาษาบาลีมาจาก “ชาตะ” แปลว่า เกิดลง)
ประวัติหรือเรื่องราวของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระ
โพธิสัตว์ ได้ทรงบำเพ็ญบารมีต่างๆ เพื่อที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ชาดกมี ๒ ประเภท คือ

๑. นิบาตชาดก ถือเป็นพุทธวัจนะมี ๕๕๐ เรื่อง
๒. ปัญญาสาชาดก แต่งขึ้นจากนิทานพื้นบ้านมี ๕๐ เรื่อง

ที่มาของเรื่อง

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี มาจาก ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก

ซึ่งเป็นเรื่องหนึ่งในทศชาติชาดก หรือที่เรียกว่า พระเจ้าสิบชาติ มีดังนี้

๑.	เทมียชาดก	เนกขัมมบารมี
๒.	มหาชนกชาดก	วิริยบารมี
๓.	สุวรรณสามชาดก	เมตตาบารมี
๔.	เนมิราชชาดก	อธิษฐานบารมี
๕.	มโหสถชาดก	ปัญญาบารมี
๖.	ภูริทัตชาดก	ขันติบารมี
๗.	จันทกุมารชาดก	ขันติบารมี
๘.	นารทชาดก	อุเบกขาบารมี
๙.	วิรุทธชาดก	สัจจบารมี
๑๐.	เวสสันดรชาดก	ทานบารมี

ที่มาของเรื่อง

๑. เตมียชาดก (บำเพ็ญเนกขัมมบารมี : การบวช) พระโพธิสัตว์ ทรงระลึก ถึงอดีตชาติได้ว่า เมื่อเป็นพระราชา ได้กระทำการพิพาทฆ่าลงโทษคนสิ้นชีวิต ได้เสวย ผลกรรมในนรก จึงไม่ปรารถนา เพื่อจะครองราชย์สมบัติแต่ปรารถนาในบรรพชา โดยทรงเกลี้ยทำเป็นคนไข้ เป็นต้น พระราชบิดาจึงรับสั่งให้นำไปฝังในป่าช้าท่านจึงได้โอกาสสอนนายสารถี แล้วเสด็จออกบรรพชา

ที่มาของเรื่อง

๒.มหานกชาดก (บำเพ็ญวิริยบารมี : ความเพียร) พระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติ เป็น มหานก เดินทางไปค้าขาย ที่สุวรรณภูมิ แต่เรือแตกจมลงในมหาสมุทรแม้ไม่เห็นฝั่ง ท่านก็ไม่ท้อถอยเพียรพยายามว่ายอยู่ ในมหาสมุทรจนถึงวันที่ ๙ เวลานั้นนางมณีเมขลา ซึ่งเป็น เทพธิดาผู้รักษามหาสมุทร ได้ช่วยเหลือนำท่านขึ้นที่กรุงมิลินา

ที่มาของเรื่อง

๓.สุวรรณสามชาดก (บำเพ็ญเมตตาบารมี) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสาม เลี้ยงดูบิดามารดาผู้ตาบอดอยู่ในป่า วันหนึ่งสุวรรณสามถูกพระเจ้าปิลักขัยยิงด้วยลูกศร ก็ยังไม่โกรธ แต่ได้กล่าวขึ้นว่าใครกันหนอใช้ลูกศรยิงเราเพราะเนื้อของเราก็ไม่ใช่สิ่งที่ควรกิน หน้่งของเราก็ไม่มีประโยชน์ เมื่อเป็นเช่นนี้ เพราะเหตุอะไรหนอ จึงเข้าใจว่า เราเป็นผู้ควรยิง

ที่มาของเรื่อง

๔.เนมิราชชาดก (บำเพ็ญอุชิฐานบารมี) พระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเนมิราช เป็นผู้มั่นคงในการให้ทานทรงเบญจศีลเป็นนิจ สมาทานอุโบสถทุกวันปักษ์ทรงแสดงธรรมให้ทราบทางสวรรค์ ยังหมู่ชนให้กลัวนรกครั้งนั้นมาตลีเทพบุตรได้นำราชรถไปรับพระเจ้าเนมิราช เพื่อชมनรกต่าง ๆ ก่อน แล้วจึงขึ้นไปเที่ยวชมสวรรค์ ในกาลต่อมา เมื่อพระเกศาหงอกแล้วได้เสด็จบรรพชาบำเพ็ญอุชิฐานสมาบัติสวรรคตแล้วไปสู่พรหมโลก

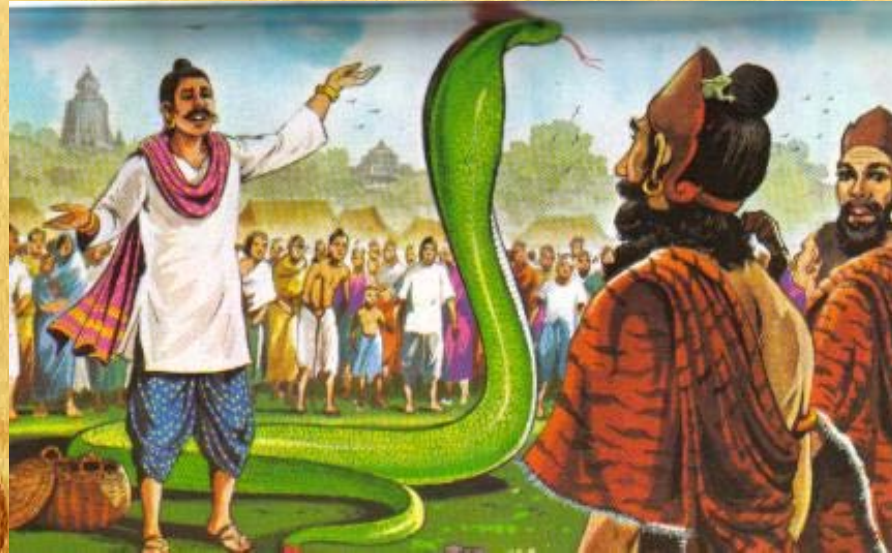
ที่มาของเรื่อง

๕.มโหสถชาดก (บำเพ็ญปัญญาบารมี) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสถบัณฑิตผู้มีปัญญาจงดุจแผ่นดินนั้น รับราชการอยู่ประจำในราชสำนักของพระเจ้าอุพนี ท่ามกลางปัญหาและอุปสรรคนานัปการ ท่านได้ใช้ปัญญาที่อบรมมาดีแล้ว เข้าแก้ไขปัญหา ทุกอย่างให้สำเร็จ ลุล่วงด้วยดี ครั้นเมื่อสิ้นอายุแล้วได้ไปเกิดในเทวโลก ตามกรรมของตน

ที่มาของเรื่อง

๖. ฤทิทัตชาดก (บำเพ็ญศีลบารมี) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานาคชื่อว่า ฤทิทัต รักษาอุโบสถศีลอยู่ที่จอมปลวกแห่งหนึ่ง แต่ถูกพราหมณ์หมองผู้รุ่มนต้อลัมพายนะ จับตัวไป เทียวแสดงละคร หาเงินตามสถานที่ต่าง ๆ พญานาคก็ไม่มี ความแค้นเคืองคิดจะทำลายชีวิต พราหมณ์หมองนั้น เพราะความที่ตนรักษาอุโบสถศีลเมื่อสิ้นชีวิตแล้วไปเกิดในเทวโลก

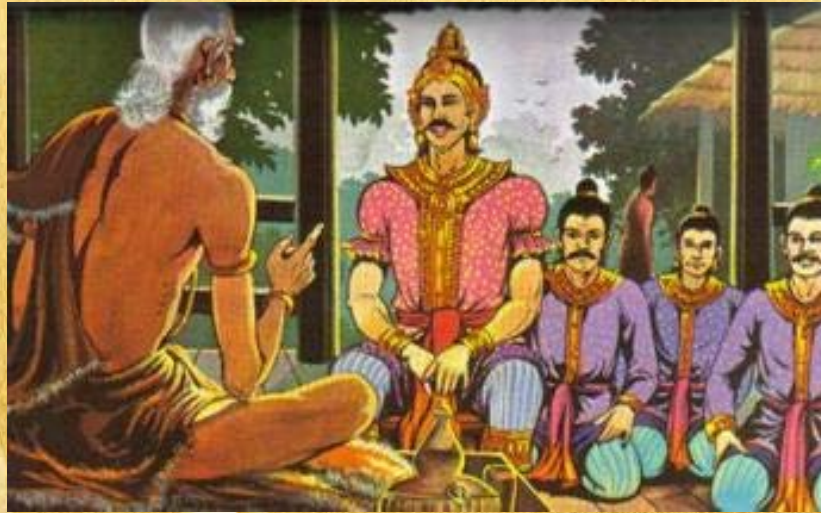
ที่มาของเรื่อง

๗.จันทกุมารชาดก (บำเพ็ญขันติบารมี : อดทน อดกลั้น) พระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมาร ราชโอรสของพระเจ้าเอกราชแห่งเมืองปุปผดี พระราชบิดาทรงเชื่อคำของปุโรหิต จึงทรงรับสั่งให้จับพระจันทกุมารพร้อมด้วยคนอื่นอีกมาก นำไปบูชายัญ แต่ท้าวสักกเทวราชได้เสด็จมาช่วยชีวิตไว้ แม้ถูกระทำอย่างนี้ พระโพธิสัตว์ก็โกรธพระราชบิดาและปุโรหิต จากนั้นได้ขึ้นครองราชย์ สิ้นชีวิตแล้วไปเกิดในเทวโลก

ที่มาของเรื่อง

๘.นารทชาดก (บำเพ็ญอุเบกขาบารมี : วางใจเฉย,เป็นกลาง) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวมหาพรหมชื่อนารทะ ครั้นนั้นพระเจ้าอังคต มีความเห็นผิดว่านรกไม่มีสวรรค์ไม่มีเป็นต้น ในเวลานั้น ท้าวมหาพรหมลงมาแสดงโทษแห่งความเห็นผิดให้พระเจ้าอังคตสดับ ทำให้พระองค์ทรงคลายจากมิจฉาทิฎฐิเมื่อสวรรคตแล้ว จึงไปเกิด ในสวรรค์

ที่มาของเรื่อง

๕. วิรุทธาटक (บำเพ็ญสัจจบารมี : ความจริง) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ เป็นอำมาตย์ ชื่อว่าวิรุทธะ เป็นผู้สอนนอรรถธรรมแก่ พระเจ้าธัญชัยโกกรัพยะแห่งกรุงอินทปัตถ์ พระเจ้าธัญชัยโกกรัพยะทรงเล่นสกาฟ่ายแพ้ต่อปุณณกัณท์เวลานั้นปุณณกัณท์ถามวิรุทธบัณฑิตว่า ท่านเป็นทาสหรือมิได้เป็นทาส ของพระราชา ท่านตอบด้วยสัจจวาจาว่า “เป็นทาส” จึงถูกปุณณกัณท์จับตัวไป แต่ ถ้าตอบว่า มิได้เป็นทาส ก็จะไม่ถูกปุณณกัณท์จับตัวไป

ที่มาของเรื่อง

๑๐.เวสสันดรชาดก (ทานอุปบารมี) พระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติ เป็นพระเวสสันดร พระองค์ทรงพอพระทัยในการบริจาคทานโดยที่สุคนธ์ชีวิตก็ให้เป็นทาน ดังที่ตรัสว่า “เมื่อครั้งเรามีอายุ ๘ ปี นั่งอยู่บนปราสาท มีความคิดที่จะให้ทานว่า ถ้าใครๆ มาขอ ซึ่งดวงหทัย ดวงตา เนื้อและเลือด กับเรา เราก็คะให้” ดังนั้นพระองค์ ได้ทรงบริจาคมหาทานและรักษาอุโบสถศีล ตลอดพระชนมายุ สวรรคตแล้ว ไปสู่สวรรค์ชั้นดุสิต

มหาเวสสันดรชาดก

มหาเวสสันดรชาดก ประกอบด้วย ๑๓ กัณฑ์ดังนี้

กัณฑ์	จำนวนพระคาถา	จำนวนที่ได้รับเลือก	เพลงประจำกัณฑ์
๑. ทศพร	๑๕	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส	สาธุการ
๒. หิมพานต์	๑๓๔		ทวงพระชาติ
๓. ทานกัณฑ์	๒๐๕	สำนักวัดถนน	พญาโศก
๔. วนปเวสณฑ์	๕๗	รัชกาลที่ ๔	พระยาเดิน
๕. ชูชก	๗๕	พระเทพมุนี (ดั่ง) วัดสังข์กระจาย	เช่นเกล้า
๖. จุลพน	๓๕	รัชกาลที่ ๔	ลูกพาทย, รั้วสามลา
๗. มหาพน	๘๐	พระเทพโมลี (กลิ่น)	เชิดกลอง

มหาเวสสันดรชาดก

มหาเวสสันดรชาดก ประกอบด้วย ๑๓ กัณฑ์ดังนี้

กัณฑ์	จำนวนพระคาถา	จำนวนที่ได้รับเลือก	เพลงประจำกัณฑ์
๘. กุมาร	๑๐๑	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	โอดเช็ดจิ้ง
๙. มัทรี	๕๐		ทยอยโอด
๑๐. สักกบรรพ	๔๓	รัชกาลที่ ๔	กลม,เหาะ,กระบองกัน
๑๑. มหาราช	๖๕	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส	กราวนอก
๑๒. นกขัตรีย์	๓๖		ตระนอน
๑๓. นครกัณฑ์	๔๘		กลองโยน

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

เรื่องย่อมหาเวสสันดรชาดก ประกอบด้วย ๑๓ กัณฑ์ดังนี้

มูลเหตุของการเทศน์เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก

มูลเหตุที่เกิดเทศน์มหาชาตินั้นมาจาก ฝนโบกขรพรรษ ซึ่งเป็น
ฝนพิเศษ มีสีแดงประดุจน้ำครั่ง เวลาตกลงมา ใครต้องการให้เปียกจึงเปียก
ใครไม่ต้องการให้เปียกก็ไม่เปียก เมื่อตกลงมาแล้วไม่ขังอยู่แต่จะซึมลงไป
ในดินทันที

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

ฝนโบกขรพรรษนี้ ตกเมื่อคราวพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระราชบิดาและพระญาติวงศ์ที่เมืองกบิลพัสดุ์ แล้วทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ปราบพยศพระญาติวงศ์ผู้ใหญ่ที่แสดงความกระด้างกระเดื่องไม่ยอมกราบไหว้พระองค์ จึงทรงบันดาลให้เกิดฝนโบกขรพรรษตกลงมาจนทำให้พระญาติเหล่านั้นละทิฐิมานะ ถวายมนัสการแด่พระองค์โดยทั่วกัน พระสงฆ์สาวกเห็นอัศจรรย์จึงทูลถามขึ้น พระองค์ทรงตรัสว่า “ ฝนนี้เคยตกมาก่อน เมื่อเราเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรโพธิสัตว์ ”

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

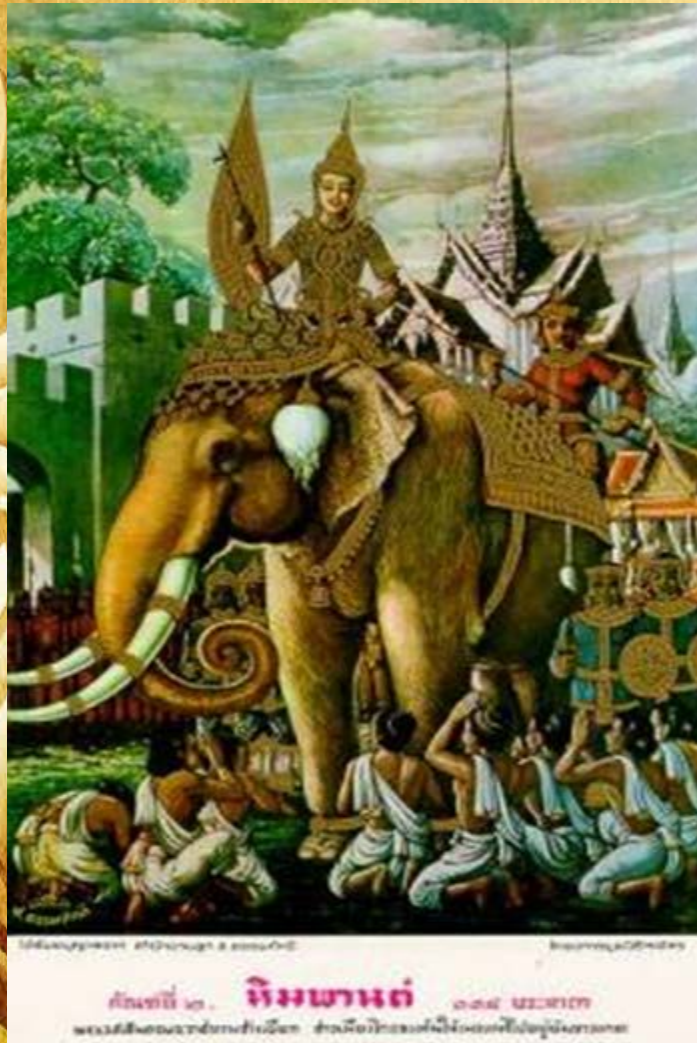
๑. กัณฑ์ทศพร เป็นกัณฑ์ที่พระอินทร์ประสาท
พรแก่นางผุสดี ก่อนที่จะจุติลงมาเป็นพระราช
มารดาของพระเวสสันดร โดยให้พร ๑๐ ประการ

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

- พร ๑๐ ประการ ที่พระอินทร์ประทานให้พระนางผดฺฐดี
๑. ให้ได้อยู่ในปราสาทของพระเจ้าสีวิราชแห่งกรุงสีพี
 ๒. ให้มีจักขุดำดูจันน์ตาของลูกเนื้อทราย
 ๓. ให้มีคิ้วโก่งดำสนิท
 ๔. ให้มีพระนามว่าผดฺฐดี
 ๕. ให้มีพระโอรสที่ฝึกไฟในการบริจาทาน
 ๖. เมื่อเวลาทรงครรภ์มิให้ครรภ์ปรากฏนูนเหมือนสตรีสามัญ
 ๗. ให้มีถันอ้นงาม เวลาทรงครรภ์มิให้ดำและหย่อนยาน
 ๘. ให้มีเกศาสนิท
 ๙. ให้มีผิวงาม
 ๑๐. ให้มีอำนาจปลดปล่อยนักโทษได้

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

๒ . **กัณฑ์หิมพานต์** เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดร
บริจาคทานช้างป้อจยนาค ประชาชนชาวเมือง
ลีฬหิโกธรแค้น จึงจับไล่ให้ไปอยู่เขาวงกต

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

๓. **กัณฑ์ทานกัณฑ์** เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดร
ทรงแจกสัตตกมหาทาน คือ การแจกทานครั้ง
ยิ่งใหญ่ ก่อนออกจากพระนคร

มหาสัตตกทาน คือ การให้ทานครั้ง
ยิ่งใหญ่ อันได้แก่ ข้าว ม้า รถ โคนม นารี ทาสี
ทาสา อย่างละ ๗๐๐

ภาพที่ ๓. ทานกัณฑ์ ๗๐๗ ๗๐๗

พระมหาเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องราวที่สอนให้คนมีศีลและประพฤติดี

ภาพที่ ๓. ทานกัณฑ์

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

๔.กัณฑ์วนปเวศน์ เป็นกัณฑ์ที่เสด็จถึงเขา
วงกต ได้พบศาลาอาศรม ซึ่งทำวชิษณุกรรม
เนรมิตให้ พระเวสสันดร พระนางมัทรี ชาลี
และกัณหา จึงทรงผนวชเป็นฤๅษีพำนักใน
อาศรมสืบมา

กัณฑ์ ๔. วนปเวศน์ ๕๗ บรรดา

วิเศษวิเศษวิเศษวิเศษ วิเศษวิเศษวิเศษวิเศษ วิเศษวิเศษวิเศษวิเศษ

กัณฐะที่ ๕. **ชูชก** ตอน ๑๔ (จบตอนที่ ๑)

ผู้เล่า: นายเกษม วัฒนสุข (๑๖๖๖) ปี ๒๕๖๓

เล่าเรื่องมหาเวศสันดรชาดก

๖. **กัณฑ์จุลพน** เป็นกัณฑ์ที่พราณเจตบุตร
หลงกลชูชก และชี้ทางอาศรมจตุดาบส ชูชกได้
ชุกลักพริกขิงแก่พราณเจตบุตร อ้างว่าเป็นพระ
ราชสาส์นของพระเจ้ากรุงสัตยชัย จึงได้พาไป
ยังต้นทางที่จะไปอาศรมฤาษี

กัณฑ์ ๖. **จุลพน** ๓๕ บทละคร

ผู้แต่ง: พระยาพิชัยดาบสดูเรศ (พระยาพิชัยดาบสดูเรศ) ผู้เรียบเรียง: พระยาพิชัยดาบสดูเรศ

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรटक

๗. กัณฑ์มหาพน เป็นกัณฑ์ป่าใหญ่ ชูชก
หลอกล่ออุตถาธิให้บอกทางสู่อาศรมพระเวสสันดร

กัณฑ์ที่ ๗. มหาพน ๕๐ บทกถา

อุตรดิตถ์: โรงพิมพ์ของกรมการศาสนา, ๒๕๒๕

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

๘. กัณฑ์กุมาร เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรทรง
ให้ทานสองโอรสแก่เฒ่าชุก

กัณฑ์ที่ ๘. **กุมาร** ๑๐๑ บรรทัด

พระเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องราวของพระเวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีอย่างสูงส่ง

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

๕. **กัณฑ์มัทรี** เป็นกัณฑ์ที่พระนางมัทรีทรงได้
ตัดความห่วงหาอาลัยในสายเลือด อนุโมทนาทาน
โอรสทั้งสองแก่ชูชก

กัณฑ์ ๕. **มัทรี** ๕๐ บทบาท

บทละครในพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

๑๐. กัณฑ์สักกบรรพ เป็นกัณฑ์ที่พระอินทร์
จำแลงกายเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรี
แล้วถวายคืนพร้อมถวายพระพร ๘ ประการ

เล่าเรื่องมหาเวศสันดรชาดก

พร ๘ ประการ ที่พระอินทร์ประทานให้แก่พระเวสสันดร

๑. ให้บิดาเสด็จมารับพระองค์กลับไปครองราชย์ในนคร

๒. ให้ได้ปลดปล่อยนักโทษทั้งหมด

๓. ให้ได้ช่วยเหลือคนยากจนให้บริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ

๔. อย่าให้ลู่อำนาจสตรีให้พอใจแต่พระชายาของพระองค์

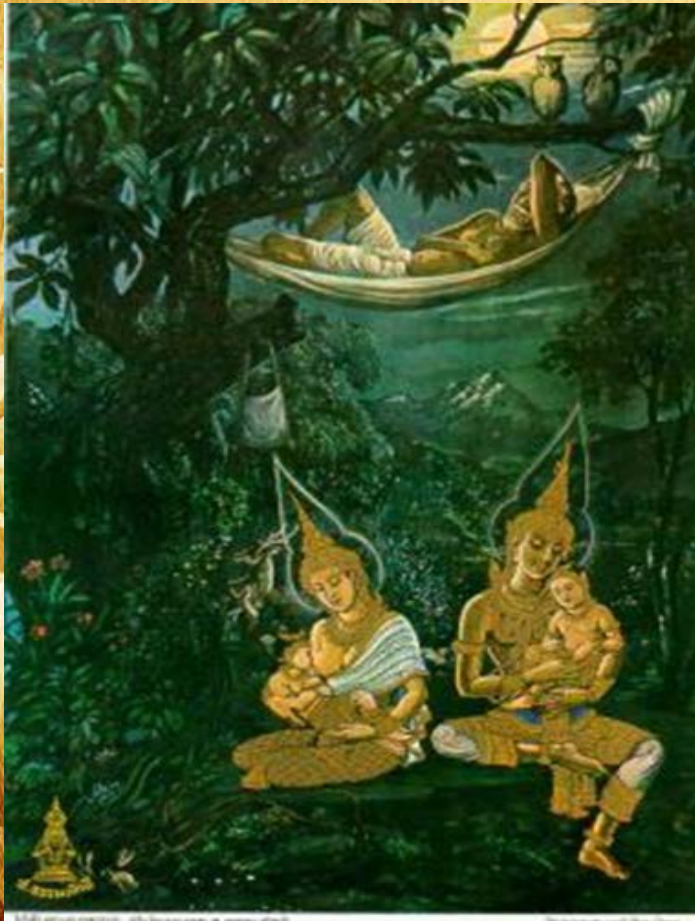
๕. ให้ कुमारทั้งสองมีอายุยืนนานและเป็นกษัตริย์
สืบราชสมบัติ

๖. ให้ฝนแก้วทั้ง ๗ ประการ ตกในนครสีพีเมื่อพระองค์เสด็จกลับ

๓. ให้ได้บริจาคทรัพย์แก่คนยากจน ด้วยสมบัติใน ท้องพระคลังอันไม่รู้หมดสิ้น

๘. เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว ให้ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต และ
ในพระชาติต่อมาให้ได้บรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็น
พระพุทธเจ้า

เล่าเรื่องมหาเวศสันดรชาดก

๑๑. กัณท์มหาราช เป็นกัณท์ที่เทพเจ้าจำแลง
องค์ทำนุบำรุงขวัญสองกุมาร ก่อนเสด็จนิวัตถึง
มหานครสีพี

กัณท์ที่ ๑๑. มหาราช ๒๕ บรรดา

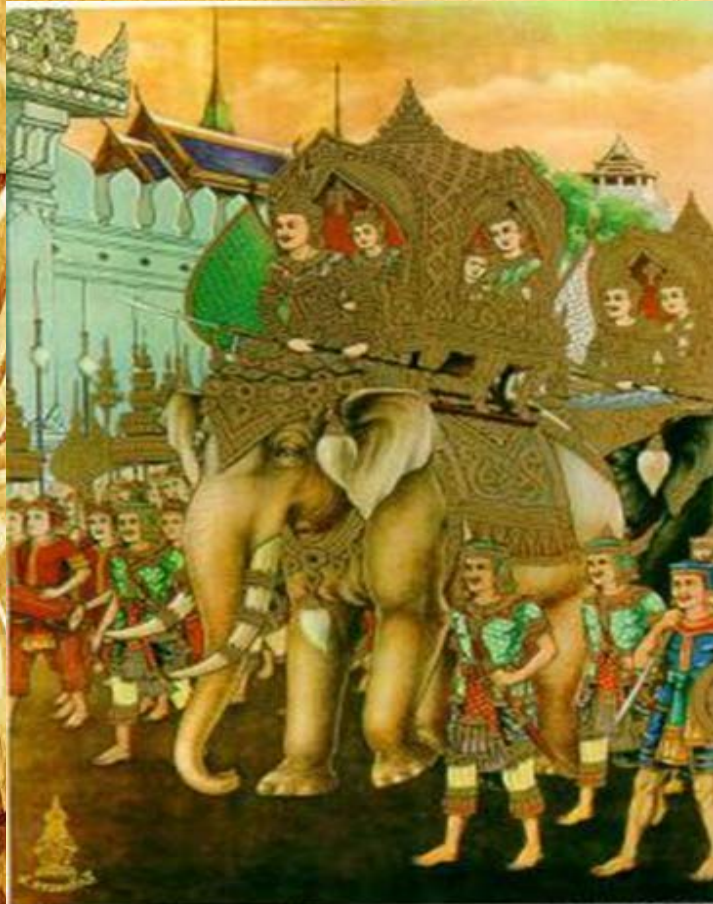
ตามฉบับต่างๆ มีรายละเอียดแตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงกัณท์นี้ไว้เหมือนกัน

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

๑๒. **กัณฑ์ฉกษัตริย์** เป็นกัณฑ์ที่ทั้งหกกษัตริย์
ถึงวิสาขบูชาภาพสลดลงเมื่อได้พบหน้ากัน ท้าวสักกะ
เทวราชได้ทรงบันดาลให้ฝนตกประปรสมห
กษัตริย์

เล่าเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

๑๓. กัณฑ์นครกัณฑ์ เป็นกัณฑ์ที่หกกษัตริย์นำ
พยุหโยธาเสด็จนิวัตพระนคร พระเวสสันดรขึ้น
ครองราชย์แทนพระราชบิดา

กัณฑ์ที่ ๑๓. นครกัณฑ์ ๑๔ บรรดา

ภาพนี้เป็นลิขสิทธิ์ของมูลนิธิโครงการมหาเวสสันดรชาดก กรุงเทพมหานคร

“... (สาม ทูต) ปางนั้นส่วนสมเด็จพระมัทรีศรีสุนทรเทพ
กัญญา จำเดิมแต่พระนางเธอลีลาล่วงลับพระอาวาส พระทัย
นางให้วันหวาดพะวงหลัง ตั้งแต่พระทัยเป็นทุกข์ถึงพระเจ้าลูกมี
ลิมเลย เดินพลาทางเสวยพระโคกพลาญ พระนัยเนตรทั้งสองข้าง
ไม่ขาดสายพระอัสสฬ...”

แปล

...ตอนนั้นกล่าวถึงนางมัทรี ที่เดินออกจากที่พัก ในใจก็คิดว่าวันพะวงวันหวาดกลัว
เอาแต่คิดถึงแต่ลูกตลอด เดินไปก็ทุกข์ไป แก้มทั้งสองข้างก็อาบไปด้วยน้ำตา...

ศัพท์ยาก

พระอัสสฬ แปลว่า น้ำตา

ความหมายจาก พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย อ.เปลื้อง ณ นคร

“... พลังพิศมุลผลในกลางไพรที่นางเคยได้อาศัยทรงสอยอยู่เป็น
นิตยนิมิตสังเกต เหตุไฉนไม้ที่ผลเป็นพุ่มพวง ก็กลายกลับเป็นดอกดวง
เดียรรดาชอนาถเนตร แถวโน้นก็แก้วเกดพิกุลแกมกับกาหลง ถัดนั้นก็
สายหยุดประยงค์และยมโดย พระพายพัดก็ร่วงโรยรายดอกลงมุน
มอง แม้ยังได้เก็บดอกมาร้อยกรองไปฝากลูก เมื่อวันวานก็เพี้ยนผิด
พิสดารเป็นพวงผล ผิดวกลแต่ก่อนมา ...”

แปล

...นางมัทรีได้สงสัยว่าเพราะเหตุใดต้นที่มีผลไม้ขึ้นถึงมีดอกไม้ขึ้น
ส่วนต้นที่มีดอกไม้ก็มีผลไม้ขึ้น ลมพัดดอกไม้ร่วงลงมามากมาย ทั้งๆที่
ตนเคยเก็บดอกไม้เหล่านี้มาร้อยประดิษฐ์อย่างสวยงามให้ลูก...

คัมภีร์ยาก

มุนมาก แปลว่า มากมาย

ความหมายจาก พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย อ.เปลื้อง ณ นคร

“... (สพฺพทา มุยุหนุ เม ทิสฺสา) ทั้งแปดทิศก็มีดมิดมัวมนทุกแห่ง
หน ทั้งขอบฟ้าก็ดาษแดงเป็นสายเลือด ไม่เว้นวายุหาญเหือดเป็นलग
ร้ายไปรอบข้าง (ทกฺขิณกฺขิ) พระนัยเนตรก็พร่างๆ อยู่พราย
พร้อย ในจิตใจของแม่ยังน้อยอยู่นิดเดียว ทั้งอินทรีก็เสียวๆ ลั่น
ระรัวริก แสร้งคานบันดาลพลิกพลัดลงจากพระอังกา ทั้งขอน้อยใน
หัตถาที่เคยถือ ก็เลื่อนหลุดลงจากมือไม่เคนเป็นเห็นอนาถ เอ๊ะ
ประหลาดหลากแล้วไม่เคยเลย ...”

แปล

...นางมัทรีรู้สึกว่าการมองไปทางไหนก็มีดมัว อีกทั้งท้องฟ้า
ก็เปลี่ยนสีเป็นสีแดง นางมัทรีจึงรู้สึกได้ถึงลางร้ายที่จะ
เกิดขึ้น ตาก็เริ่มพร่ามัว ใจก็ลั่น ตัวก็ลั่น คานที่หาบไว้ก็ร่วง
ลงจากบ่า ของในมือก็ร่วงหล่น ประหลาดอย่างไม่เคยเกิด
มาก่อน....

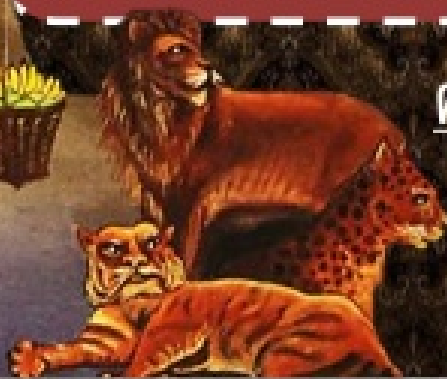
“... ไอ้อกเอ๋ยมหัทศจรย์จริง ยิ่งคิดก็ยิ่งกริ่ง ๆ กรอมพระทัย เป็นทุกข์ถึงพระลูกรัก
ทั้งสองคน เดินพลงนางก็รีบเก็บผลตามได้ ใส่กระเช้าสาวพระบาท
บทจรตุมเดินมาโดยด่วน พอประจวบจวนพญาพามฤคราช สะดุ้งพระทัยไหว
หวาดระหืดวิ่งวนแหวะเข้าข้างทาง พระทรงนางลั่นระรวัริกเต็นดั่งตีปลา ทรงแพระ
กันแสงโคกให้พิไรรู้ว่ากรรมเอ๋ยกรรม กรรมของมัทรี ...”

แปล

มหัทศจรย์จริง ยิ่งคิดก็ยิ่งเป็นทุกข์ ทุกข์เรื่องลูกของตน นางจึงรีบเดินรีบ
เก็บผลไม้ใส่กระเช้า พอเจอกับ เลือโคร่ง เลือเหลือง และสิงโต นางก็กลัว
จนใจลั่นเหมือนเวลาตีปลา และร้องให้พูดว่าเป็นกรรมของตนเอง

ศัพท์ยาก ความหมายจาก พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย อ.เปลื้อง ณ นคร

พญาพามฤคราช แปลว่า เลือโคร่ง เลือเหลือง
และราชสีห์

“...โอเวลาปานฉะนี้พระลูกน้อยจะคอยหาอนึ่งมรคาก็ช่อง
แคบหว่างคี่รี เป็นตรอกน้อยร่อยวิถีที่เฉพาจะจร ทั้งสามสัตว์
ก็มาเนืองนอนสกดหน้า ครั้นจะลีลาหลีกหลุดเอาไปทางใด
ก็เหลือเดิน ทั้งสองข้างเป็นโขดเขินขอบคันชนกันไว้ ...”

แปล

...เวลาก็สายมากแล้วลูกๆคงคอยอยู่ แต่ทางที่เดินระหว่างหุบเขา ก็ตันมีสัตว์ร้ายทั้ง
สามตัวมาสกดอีก จะไปทางอื่นก็ไม่ได้ ทั้งสองข้างทางก็โดนกันไว้...

ศัพท์ยาก

มรคา แปลว่า ช่องทาง

ความหมายจาก พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย อ.เปลื้อง ณ นคร

“... (นี่เจ โวลมพเก สุริยะ) ทั้งเวลาก็เย็นลงเย็นลงไร ๆ จะค่ำ
แล้ว ยังไม่เห็นหน้าพระลูกแก้วของแม่เลย ออกเลยจะทำไฉนดี จึง
จะได้วิถีทางที่จะครรไล พระนางจึงปลงหาบคอนลงวอนไห้แล้ว
อภิวาทน์ ข้าแต่พญาพาฬมฤคราชอันเรืองเดช ท่านก็เป็นพญาสัตว์
ในหิมเวศวนาสถนธ์ จงจงฉินพัคตร์ปริมณฑลทั้งสามรา มารับวันทนา
น้อมไปด้วยทศนัชเบญจางค์ ...”

แปล

... ท้องฟ้าก็จะมืดแล้วยังไม่ได้เจอลูกเลย พระนางไม่รู้ว่าจะต้องทำ
อย่างไรดีถึงจะสามารถเดินต่อไปได้ จึงเอาคานที่หาบไว้ลงแล้วยกมือไหว้
บอกสัตว์ทั้งสาม ซึ่งเป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ โปรดรับการเคารพ
เบญจางค์ ประดิษฐานด้วย

“... (เม เมาะ มยา) แห่งน้องนางนามชื่อพระมัทรี
(ราชปุตดี) น้องก็กลายเป็นกัลยาณี หน่อกษัตริย์
มัททราชสุริยวงศ์ อนึ่งน้องเป็นเอกองค์อัศวบริจาริกากรแห่ง
พระเวสสันดรราชาธิราช อันจำจากพระบุรีมาอยู่ไพร่ น้องนี้ก็
ตั้งใจสุจริตติดตามมาด้วยกตเวที ...”

แปล

... พระนางมีนามว่า มัทรี เป็นภรรยาของพระเวสสันดร
แต่ได้จากบ้านเมืองมาอยู่ป่า ตัวน้องก็ติดตามมาด้วยใจบริสุทธิ์
แสดงความกตัญญูจงรักภักดีต่อสามี....

“... อนึ่งพระสุริยศรีก็ย้ายสนทนายาัยณห์แล้ว เป็นเวลาพระลูกแก้ว
จะอยากนมกำหนดเสวย พระเจ้าพี่ของน้องเอ๋ยพระสามรา ขอเชิญ
กลับไปยังรัตนคูหาห้องแก้ว แล้วจะได้เชยชมซึ่งลูกรักและเมีย
ขวัญ อนึ่งน้องนี้จะแบ่งปันผลไม้ให้สักกิ่ง ครึ่งหนึ่งน้องจะขอไปฝาก
พระหลานน้อยๆ ทั้งสองรา (มคค์ เม เทถ ยาจิตา) พระเจ้าพี่
ทั้งสามของน้องเอ๋ย จงมีจิตคิดกรุณาลังเวบบ้าง ขอเชิญลวงครได
ให้หนทาง พนาวันอันสัจจร แก่น้องที่วงวอนอยู่นี้เถิด ...”

แปล

... พระอาทิตย์จะตกแล้ว พระนางก็บอกว่านี่ก็จะถึงเวลาที่ลูกหิวนม ขอให้พวกท่าน
กลับไปหาลูกเมียท่าน แล้วฉันจะแบ่งผลไม้ให้ ส่วนที่เหลือฉันจะเอาไปฝากลูกกับสามี
พวกท่านทั้งสามได้โปรดปล่อยฉันไปเถิดเห็นแก่ที่น้องขอร้อง...

ศัพท์ยาก

- ครรไล แปลว่า ทาง ,ไป
- พญาพามฤคราชอันเรื่องเดช แปลว่า ราชาแห่งสัตว์ร้าย
ราชาแห่งสัตว์ที่กินสัตว์อื่นเป็นอาหาร
- สามรา/สองรา แปลว่า สองคน สามคน
- ทศนัขเบญจางค์ แปลว่า การกราบแบบเบญจางค์ประดิษฐ์
การกราบไหว้ ด้วยอาการคว่ำฝ่ามือทั้ง ๒ ให้ราบพร้อมด้วยองค์ ๕ คือ
หน้าผาก ๑ ข้อศอก ๒ เข่า ๒
- หน่อกษัตริย์ แปลว่า เชื้อสายกษัตริย์
- บริจาริกากร แปลว่า ผู้ที่ทำหน้าที่หญิงรับใช้ ผู้ที่ทำหน้าที่ภรรยา
- ลายัณห์ แปลว่า เวลาเย็น

“...(ตโย เทวปุตฺตา) ส่วนเทพเจ้าทั้งสามองค์ได้ทรงฟังพระ
เสาวนีย์ พระมัทรีเธอให้วอนขอหนทาง พระพักตร์นางนองด้วยน้ำพระ
เนตร เทพพระเจ้ายกีสั่งเวชในวิญญูญาณ ก็พากันอุฏฐาการคลาไคลให้
มรคาแก่นางพระยามัทรี พอแจ่มแจ้งแสงศศิธร นางก็ยกหาบคอนขึ้นใส่
บ่า เปลื้องเอาพระภูษามาคาดพระถันให้มั่นคง วีนปลางนางทรงกันแสง
ปลาง ยะเหยาะเหยาทุกฝีย่างไม่หย่อนหยุด...”

แปล

... เมื่อเทวดาทั้งสามได้ฟังนางมัทรีขอร้องให้หลีกทาง ปลางหน้าตา
ไหลอาบแก้มก็ลงลาร เมื่อพระจันทร์ขึ้นแล้ว ลัตว์ทั้งสามจึงลุกขึ้น
เปิดทางแก่พระนาง พระนางรีบวิ่งกลับพระอาศรมทั้งหน้าตา

ศัพท์ยาก

- **อุฏฐาการ** แปลว่า **ลุกขึ้น**
- **ศศิธร** แปลว่า **พระจันทร์**

“...พักหนึ่งก็ถึงที่สุดบริเวณพระอาวาสที่พระลูกเจ้าเคยประพาสเล่น
เล่น ประหลาดแล้วแลไม่เห็นก็ใจหาย ดังว่าชีวิตนางจะวางวายลงทันที จึง
ตรัสเรียนว่าแก้วกัณหาพ่อชาติของแม่เอ๋ย แม่มาถึงแล้ว เหตุไฉนพระลูกแก้ว
จึงมีมาเล่าหลากแกใจ แต่ก่อนแต่ไรชพร้อมเพรียง เจ้าเคยวิ่งระรี่เรียงเคียง
แข่งกันมาคอยรับพระมารดา ทรงพระสรวลตำรวลรำระรื่นเรีงรับเอาชอदान
แล้วก็พากันกราบกรานพระชนนี พ่อชาติเจ้าเลือกเอาผลไม้ แม่กัณหาจะอ่อน
วอนให้ว่าจะเสวยนม ผทมเหนือพระเพลาพลาจขอเลาะแม่นี่ต่างๆ ตาม
ประสาทารกเจริญใจ ...”

แปล เมื่อถึงที่พักก็ใจหายเพราะไม่เห็นลูกเล่นอยู่เหมือนเดิม เรียกกัณหากับชาติก็ไม่
ออกมา ทั้งๆที่แต่ก่อนจะออกมาหาอย่างพร้อมเพรียงคอยรับเวลาแม่กลับมา ยิ้มหัวเราะ
อย่างร่าเริง เอาदानลงและกราบแม่ ชาติก็เลือกกินผลไม้ ส่วนกัณหาก็กินนม ตาม
ประสาเด็กเล็ก

ศัพท์ยาก

เล่นเล่น แปลว่า **วิ่ง**

ความหมายจาก พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย อ.เปลื้อง ณ นคร

“(วรุณา พาลาว มาตร) มีอุปไมยเสมือนหนึ่งลูกทรายทราวม
คะนอง ปองที่ว่าจะชมแม่เมื่อสายัณห์ โอพระจอมขวัญของแม่เอ๋ย เจ้ามิเคย
ได้ยากอย่างต่ำลงเหยียบดิน รินก็มีได้ ไต่ไต่ก็มีได้ตอม เจ้าเคยฟังแต่เสียงพี
เลี้ยงเขาขับกล่อมบำเรอด้วยดุริยางค์ ยามบรรทมธูลีลก็มีได้พัดมาแผ้ว
พาน แม่ผู้พยาบาลบำรุงเจ้าแต่เยาว์มา เจ้ามิได้ห่างพระมารดาสักหายใจ โอ
ความเชื่องใจครั้งนี้เหลือขาด ลั่นสมบัติพลัดญาติยังแต่ตัวต้องไปหามาเลี้ยง
ลูกเลี้ยงผิวทุกเวลา แม่มาสละเจ้าไว้เป็นกำพร้าทั้งสององค์ ...”

แปล

... ลูกที่รักของแม่ไม่เคยต้องลงมาเดินเหยียบดิน แม่
เลี้ยงอย่างดี รื่นไม่ได้ ไต่ไต่ไม่ได้ตอม ฟังแต่เสียงพีเลี้ยง
กล่อม แม่อุตส่าห์ทะนุถนอมอย่างดี ตอนนี้ไม่เหลือ
อะไรแล้วแต่ต้องมาคอยหาเลี้ยงสามี ทั้งลูกไว้สองคน

ศัพท์ยาก

ทราวมคะนอง แปลว่า **กำลังชน**

ความหมายจาก พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย อ.เปลื้อง ณ นคร

“...(หัสาว) เสมือนหนึ่งลูกหงส์เหมราชปักชิน ปราศจากมุจลินท์ไป
ตกคลุกในโคลนหนอง ลิ่นสีทองอันผ่องแผ้ว แม่กลับมาถึงแล้วได้เชย
ชมชื่นสบาย ที่เหนื่อยยากก็เสื่อมหายคลายทุกข์ทุเลาลง ลืมสมบัติทั้ง
วงศาในวังเวียง โอ แต่ก่อนเคยได้ยินแต่เสียงเจ้าเจรจาแจ้ว ๆ
อยู่ตรงนี้ (อิท ปทวลบุช) นั้นก็รอยเท้าพ่อชาลี นี่ก็บทศรีแม่กัณหา
พระมารดายังแลเห็น โน่นก็กรวดทรายเจ้ายังร่ายเล่นเป็น
กองๆ สิ่งของทั้งหลายเป็นเครื่องเล่นยังเห็นอยู่ ...”

แปล

เหมือนลูกหงส์ จากบ่อมุจลินท์ (เป็นบ่อน้ำในป่าหิมพานต์ ขอบสระประกอบด้วย
ต้นจิก) ไปตกโคลนจนขนสีทองหมองไป แม่ก็กลับมาหวังจะมาชมลูกให้ชื่นใจ ให้หาย
เหนื่อย แต่ก่อนเคยได้ยินเสียงอยู่แถวนี้
นั้นรอยเท้าของชาลี นี่ก็ของกัณหา
กรวดทรายกับของที่เคยเล่นก็ยังมีอยู่

“... (น ทิสฺสเร) แต่ลูกรักทั้งคู่ไปอยู่ไหนไม่เห็นเลย (อ ยํ โส อสฺสโม)
โอ พระอาศรมเจ้าเอียน่าอัศจรรย์ใจ แต่ก่อนนี้ดูลดไลด้วยสีทอง เสียงเนียนนี้
ร่ำร้องสำราญริงเรียกคู่ชยบัซัน ทั้งจักจั่นพรรณลงไน เเร่ร้องอยู่หึ่งๆ
ระเรื้อยโรย โหยสำเนียงดังเสียงสังคีตขับกระโคมไพร โอ เหตุไฉนเหงาเฝียบเมื่อ
ยามนี้ ...”

แปล

แต่ลูกทั้งสองไปอยู่ไหน ที่พักที่เคยดูลดไล นกที่เคยร้อง จักจั่นที่เคยร้อง
กลับหายไป ทำให้เฝียบเหงามาก

ศัพท์ยาก มุจลินท์ แปลว่า ต้นจิก

อาศรม แปลว่า กุฏิ

ปักชิน แปลว่า นก

ความหมายจาก พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย อ.เปลื้อง ณ นคร

“...ทั้งอาศรมก็หมองศรีเสมือนหนึ่งว่าจะโศกเศร้า เออ ชะรอยว่า
พระเจ้าลูกจะวอโยกพลัดพรากไปจากอกพระมารดาเสียจริงแล้วกระมัง
ใน ครั้งนี้ นางก็กลับเข้าไปทูลพระราชสามีด้วยสงสัยว่า พระพุทธเจ้า
ข้า ประหลาดใจกระหม่อมฉัน อันสองกุมารไปอยู่ไหนไม่แจ้งเหตุ หรือ
พากันไปเที่ยวลั้บพระเนตรนอกตำแหน่ง สิ่งหีลสัตว์ที่ร้ายแรงคะนอง
ฤทธิ์ มาพานพบขบกัดตัดชีวิตพระลูกข้าพาไปกินเป็นอาหาร ...”

แปล

ทั้งอาศรมดูเศร้าหมอง เหมือนลูกจากแม่ไปแล้ว นางจึงไปถามสามีด้วยความสงสัย
ว่า “ทำไมลูกๆ ไปไหนแล้วไม่บอกหรือจะหนีไปไหน นอกเหนือสายตาของท่าน สัตว์ป่าก็
น่ากลัว ถ้ามันมาลากลูกไปกินเป็นอาหาร

“...(มตา) หรือว่าพระลูกเจ้าอาสัณฺณสูณฺณสิ้นพระชนมาน อยู่ในป่าหิมพานต์นี้แล้วแล
ฯลฯ

เมื่อสมเด็จพระมัทรีเธอกราบทูลพระราชลามีสักระไร ท้าวเธอมิได้ตรัสปราศรัย
จ้านรจา นางยิ่งกลุ้มกลัดขัดพระอุระผ้าวร้อน ช้อนพระทรวงทรงพระกันแสงว่า
เจ้าแม่เอ๋ย แม่มิเคยได้เคืองแค้นเหมือนหนึ่งครั้งนี้ เมื่อจากบุรีเวศมา ก็พร้อม
หน้าทั้งลูกผัวเป็นเพื่อนทุกข์ ลำคัญว่าจะเป็นสุขประสาชากเมื่อยามจน ครั้นลูก
หายทั้งสองคนก็สิ้นคิด ...”

แปล

... หรือว่าลูกทั้งสองคนได้ตายอยู่ในป่าหิมพานต์นี้แล้ว เมื่อนางมัทรีถามพระ
เวสสันดรกลับไม่ตอบอะไรเลย ทำให้นางกลัดกลุ้มใจเป็นอย่างมาก ตัวก็ร้อน
กระวนกระวายจนร้องให้ออกมา พลาญพูดว่า ไม่เคยมีครั้งไหนที่ทำให้รู้สึกแค้นใจ
ขนาดนี้ ตั้งแต่ออกจากเมืองมาร่วมทุกข์กับลูกและลามี ก็หวังว่าจะได้อยู่พร้อม
หน้ากันให้เป็นสุขในเวลาที่ตกยากบ้าง แต่พอลูกหายตัวไป
ความคิดทุกอย่างก็หยุดลง

“...บังคมทูลพระสามีก็มีได้ตรัสแต่สัณนิธิตักหน้อยหนึ่ง ท้าวเธอก็ชิงชิงตึงพระองค์ ดูเหมือนพระขัดเคืองเต็มเดือดด้วยอันใด นางก็เศร้าสร้อยสลดพระทัย ดั่งเอาเหล็กแดงมาแทงใจให้เจ็บจิตนี้เหลือทน อุปมาเหมือนคนไข้หนักแล้วมีหนายังแพทย์เอายาพิษมาวางซ้ำให้เวทนา เห็นชีวนี้คงจะไม่รอดไปสักทีวัน ...”

แปล

... ได้แต่ร้องขอความปราณีจากพระเวสสันดร แม้ว่าพระเวสสันดรจะเอาแต่นั่งนิ่งเหมือนมีเรื่องโกรธเคืองนางก็ตาม พอเห็นแบบนี้นางก็ยิ่งรู้สึกเจ็บปวดเหมือนมีคนเอาเหล็กกรรไกรมาแทงที่หัวใจ เหมือนคนเป็นไข้ไปหาหมอแต่หมอก็เอายาพิษให้ดื่มอีก เห็นทีคงต้องตายในไม่กี่วันแน่

“...พระคุณเอ๋ย วาสนามัตรีไม่สมคะเนแล้ว พระทูลกระหม่อม
แก้วจึงชิงชิงไม่พุดจา ทั้งลูกรักดังแก้วตาก็หายไป ออกเอ๋ยจะอยู่
ไปไยให้ทนเวทนาอุปมาเสมือนหนึ่งพฤษาลดาวัลย์ย่อมจะอาสัญ
ลงเพราะลูกเป็นเพียงแท้ ถ้าแม้พระองค์ไม่ทรงเลี้ยงมัตรี
ไว้ จะนิ่งม้วยสถิตตโยโยไม่โปรดบ้าง ก็จะไม่เห็นแต่กลเวระร่าง
ซากศพของมัตรี อัมโหมตายกายกลิ้งอยู่กลางดง เลียบเป็น
มันคงนี้แล้วแล ...”

แปล

วาสนาของนางมัตรีคงจะหมดแล้ว สามีจึงเจียนไม่พุด
อะไรเลย ลูกก็มาหายตัวไปอีก แล้วนางจะอยู่ไปทำไม

ก็คงเหมือนต้นไม้ที่พอออกลูกออกผลแล้วก็ต้องตาย นางคงต้องตรอมใจตายเพราะ
ลูกแน่ๆ ถ้าพระเวสสันดรจะนิ่งดูตายไม่ยอมพุดจาไม่มีเยื่อใย ก็คงจะต้องได้เห็นนาง
โหมตายอยู่ในป่าเป็นแน่

คัมภีร์ยาก

- ไฉศวรรย์ แปลว่า ความเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ความเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
- นิงมัยล์ธ แปลว่า ประหยัดถ้อยคำ ไม่ยอมพูด
- อาลัญ แปลว่า ความตาย
- ทูเรศ แปลว่า ไกล
- กเลวระ แปลว่า ซากศพ

ความหมายจาก พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย อ.เปลื้อง ณ นคร

คุณค่าด้านวรรณศิลป์

๑. มีการใช้ธรรมชาติเปรียบกับความทุกข์โศกของพระนางมัทรี

สภาพธรรมชาติที่แตกต่างไปจากปกติ แสดงให้เห็นว่าเป็นลางบอกเหตุแก่พระนางมัทรีว่าจะเกิดเรื่องร้ายๆ ขึ้น

ตัวอย่าง

“...เหตุไฉนไม้ที่มีผลเป็นพุ่มพวง ก็กลับกลายเป็นดอกดวงเดี่ยวดาด
อนาถเนตร แถวโน้มก็แก้วเกิดพิศุลแกมกับกาหลง ถัดนั้นก็สายหยุด
ประยงค์และยมโดย พระพายก็พัดร่วงโรยรายดอก กลมมุนมอง...”

“...เสียงเนียนกริ้าร้องสำราญร้องเรียกคู่คู่ขยับขึ้น ทั้งจักจั่นพรรณ
ลองโนเรไร้องอยู่หึ่งๆ ระเรื่อยโรย โหยสำเนียงดังเสียงสังคีตขับ
ระโคม ไพโร โอ...เหตุไฉนเหงาเงียบเมื่อยามนี้...”

๒. มีการการเล่นเสียง

๒.๑ เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเสียงเดียวกันต่อๆ กันหลายคำ

ตัวอย่าง

“...สะดุ้งพระทัยไหวหวาดหวะหวีดวีนวณแวงเข้าข้างทาง
พระทรงนางสิ้นระริกริกเดินดังตีปลา...”

“...ทรงพระสรวลสำรวลร่าระรินเริงรีบรับเอาชอคาน...”

“...ทั้งจักจั่นพรรณดองในเรไร้องอยู่หึ่งๆระเรือบรอย...”

๒.๒ เล่นเสียงสัมผัสสระ

ตัวอย่าง

“...จณินพัคตร์ปริมณฑลทั้งสามรา มารับวันทนาน้อมไป
ด้วยทศนัชเบญจางค์...”

ตัวอย่าง

“...ประหลาดใจกระหม่อมฉันอันสองกุมารไปอยู่ไหนไม่
แจ้งเหตุหรือพากันไปเที่ยวล้นพระเนตรนอกตำแหน่ง...”

๓. มีการใช้ภาพพจน์

๓.๑ การใช้ภาพพจน์แบบอุปมา เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง

ตัวอย่าง

“...อุปมาเหมือนคนไข้หนักแล้วมีหน้ายังแพทย์เอายาพิษมาวางซ้ำ
ให้เวทนา...”

“...อุปมาเสมือนหนึ่งพฤชาลดาวัลย์ย่อมอาศัยญลงเพราะลูกเป็น
เที่ยงแท้...”

๓.๒ การใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์เป็นการเปรียบว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่ง

ตัวอย่าง

“...หวังว่าจะเป็นเกือกทองฉลองพระบาทยุคลทั้งคู่แห่งพระคุณผัว
กว่าจะสิ้นบุญตัวตายตามไปเมืองผี...”

๔. มีการใช้สำนวนโวหาร

เช่น สำนวน มด (ในที่นี้ใช้ริน) ไม่ให้ไต่ไรไม่ตอม แปลว่า เลี่ยงบุตรอย่างทะนุถนอม

ตัวอย่าง

“...เจ้ามิเคยได้ความยากอย่างเท้าลงเหยียบดิน
รินมิได้ไต่ไรก็มีได้ตอม...”

คุณค่าด้านสังคมและวิถีชีวิต

๑. ให้แง่คิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในฐานะที่เป็นแม่และเป็นภรรยาที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด

เช่น การที่นางมัทรีออกไปหาผลไม้มาให้พระเวสสันดรทาน (หน้าที่ของภรรยาที่ต้องดูแลสามี)
การให้นมพระโอรสและความห่วงลูก (หน้าที่ของมารดาที่ต้องดูแลบุตร)

๒. ให้แง่คิดเกี่ยวกับการเลียงดูและความเป็นอยู่ตามชนชั้น

เช่น “...โอพระจอมขวัญของแม่เอ๋ยเจ้ามิเคยได้ความยากอย่างเท้าลงเหยียบดิน
ร้นมิได้ไต่ไรก็มีไต่ตอม เจ้าเคยฟังแต่เสียงพี่เลี้ยงเขาขับกล่อมบำเรอด้วยดุริยางค์ ...”

แสดงให้เห็นว่าหน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์ได้รับการเลียงดูมาเป็นอย่างดี ไม่เหมือนกับสามัญชนคน
ธรรมดาที่ต้องเผชิญกับความยากลำบาก

วิเคราะห์คุณค่าวรรณคดี

คุณค่าด้านวรรณศิลป์

เนื่องจากเรื่องที่น่ามาเรียนนี้เป็นเรื่องเล่าในลักษณะบรรยายโวหาร ในส่วนที่หยิบยกมาเป็นตัวอย่างจากเนื้อเรื่องจริง ได้ยกจากตอนพระอจุตยาธิบอเส้นทางไปเขาวงกตแก่ชุก ซึ่งได้พรรณนาโดยใช้คำอลังการ และสัมผัสแพรวพราว เช่น

"แลถนัดในเบื้องหน้าโน้น ก็เขาใหญ่ ยอดเยี่ยมโทยมอย่างพยับเมฆ มีพรรณเขียวขาวดำแดงดูดิเรก ดังรายรัตนนพมณีแนมน้ำไคร้ชม ครั้นแสงพระสุริยะส่งระดมก็ดูเด่นดังดวงดาว วาวแววระวาบ ๆ ที่แว้งว้าง วิจิตรจำรูญรุ่งเป็นสีรุ้งฟุ้งพ่น เฟื่องคัคณัมพรพื้ณอากาศ บ้างก็ก่อเกิดก่ออนประหลาดศิลาตายและละเลื่อม ๆ ที่งอกง้าเป็นแงเงื่อม..."

วิเคราะห์คุณค่าวรรณคดี

คุณค่าด้านวรรณศิลป์

สำนวนที่มาจากเรื่องมหาเวสสันดรชาดกที่ใช้ในปัจจุบัน เช่น

ซักแม่น้ำทั้งห้า หมายถึง พุดจาหว่านล้อมด้วยคำยกยอ ดังที่ชูชกจะกล่าว
ขอสองกุมารต่อพระเวสสันดรก็ได้พุดจาซักแม่น้ำทั้งห้า (คงคา ยมุนา อจิรวดี สรรพ
และมहि) มาเปรียบเทียบเสียก่อนแล้วจึงย่อนขอในภายหลัง

ตีปลาหน้าไซ หมายถึง ตีหรือกระทุ่มน้ำตรงหน้าไซให้ปลาแตกตื่นหนีไป
จากไซที่ดักไว้ เป็นการกระทำที่ขัดขวางผลประโยชน์ที่ควรมีควรได้อยู่แล้ว เสมือน
ตอนที่ชูชกตีสองกุมารต่อหน้า ทำให้พระเวสสันดรโกรธเคือง

วิเคราะห์คุณค่าวรรณคดี

คุณค่าด้านสังคมและแนวคิดคติชีวิต

๑. การทำความดีต้องทำเรื่อยไป ทุกชาติทุกภพต่อเนื่องไม่ขาดสาย
๒. ในเรื่องมหาชาติได้แสดงตัวอย่างของพระชาติที่ยิ่งใหญ่ด้วยทศบารมี
๓. คุณค่าของมหาชาติเป็นเรื่องที่ประจักษ์ชัดในศรัทธาของพุทธศาสนิกชนมายาวนาน
๔. การทำบุญจะทำให้ทำเสร็จสมประสงค์ต้องอธิษฐานจิต

วิเคราะห์คุณค่าวรรณคดี

คุณค่าด้านสังคมและแนวคิดชีวิต

๕. แสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่อยู่คู่กับสังคมไทย

๖. สะท้อนให้เห็นถึงประเพณีทางศาสนาที่สำคัญเกี่ยวกับการทำบุญ ฟังเทศน์มหาชาติให้จบวันเดียวครบบริบูรณ์ ทั้ง ๑๓ กัณฑ์

๗. มหาชาติไสนแต่ละท้องถื่นมักจะแสดงให้เห็นถึงลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อได้อย่างชัดเจน